

ОТЧЕТ
НА ИНСТИТУТА ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПРИ БАН
ЗА 2013 Г.

**1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ИНСТИТУТА ЗА ИСТОРИЧЕСКИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ**

**1.1. Преглед на изпълнението на целите /стратегическа и оперативни/ и
оценка на постигнатите резултати в съответствие с мисията и
приоритети на звеното, утвърдени от ОС на БАН при структурните
промени през 2010 г.**

И през 2013 г. Институтът за исторически изследвания съсредоточи основната си научна дейност в изследването на най-разнообразни теми от българското минало, както и в издирването, обработването и публикуването на извори за българската история. С тези си научни занимания Институтът се е утвърдил като водещ научен център в областта на историческата българистика. Тази позиция той продължава да отстоява, въпреки трудните условия, в които е поставен да работи през последните няколко години. Показателен в това отношение е фактът, че през изминалата година учените от Института са публикували 16 монографични изследвания, а общият брой на научните публикации в реферирани от световната система за реферирание списания, както и в различни тематични сборници е 176, което е убедително доказателство за научната продукция на звеното. Тук, разбира се, от особено значение, е не толкова големият брой публикации, колкото проучваните теми. В мнозинството си публикациите изследват значими за българската история и общество, и същевременно неразработени от родната и чуждата историография, проблеми. Спазва се утвърденият стил академичните изследвания да се осъществяват въз основа на проучването на богат архивен и изворов материал, което дава основание да се твърди, че публикациите на учените от Института допринасят в най-голяма степен за поддържане на високото равнище на историческата наука в България. Освен разработваната българска проблематика, която представлява мнозинството от научните трудове, трябва да се отбележи, че учени от Института осъществяват сериозни изследвания и в областта на балканската, европейската и световната история.

Наред с изпълнението на традиционните си занимания Институтът насочи усилията си към реализирането на някои значими обществени задачи, произтичащи от процесите на интеграция на България в Европейския съюз. Новите изисквания към българското общество и институции за осъществяването на промени, свързани с членството на България в обединена Европа налагат Институтът за исторически изследвания да приведе научната си дейност в синхрон с актуалните обществени цели и по този начин да съдейства за цялостното научно и културно развитие на страната в новите условия. На първо място това означава – без да измени основния си профил, като център на историческата българистика, Институтът същевременно да разшири периметърът на научните изследвания, като се разработват теми с европейска значимост, показващи мястото и приноса на България в общоевропейските процеси. На второ място – интензифициране на контакти със сродни научни центрове от Европа и представянето на изследванията на Института пред една по-широка общоевропейска аудитория. Също така от голямо значение е и осъвременяването на методологията и научния подход при изследването на различните обществени проблеми, разширявайки интердисциплинарността, като се привличат изследователи и от други области на научното познание. Необходимо е да се разчупят хронологическите граници, чрез които е парцелирана българската история и да се проучват теми с по-голям времеви обхват. Осъществяването на тези промени в дейността на Института биха издигнали авторитета му извън страната и биха го направили, „международно разпознаваем“ каквато е и основната препоръка на извършения през 2010 г. международен одит на БАН.

В тази връзка ръководството, както и отделни представители на Института насочиха усилията си от една страна към разширяване на контактите с чуждестранни академични центрове, например с република Полша, а от друга предприеха инициативи или откликнаха на някои искания за експертно мнение на водещи държавни институции като Министерския съвет, Министерство на външните работи, Министерство на образованието и науката и др.

Учените от Института за исторически изследвания са водени в своята дейност от твърдото убеждение, че развитието на фундаменталните научни знания пряко и косвено допринася за цялостното образователно и културно издигане на едно общество и по този начин съдейства за повишаването на общия жизнен стандарт на населението.

1.2. Връзка с политиките и програмите от приетите от ОС на БАН на 23.03.2009 „Стратегически направления и приоритети на БАН през периода 2009-2013 г.“

И през тази отчетна година дейността на Института за исторически изследвания беше изцяло обвързана с политиките и програмите, начертани в приетите от ОС на БАН „Стратегически направления и приоритети на БАН през периода 2009-2013 г.“ Основната част от изследванията на учените от Института има пряко отношение към формулираната в документа политика № 3 „Националната идентичност и културното многообразие в Европа и света“ и конкретизираната към нея програма „ История на България, българските земи и българите“. Проучванията на изследователите, занимаващи се с проблемите на стопанската и социалната история успешно се вписват и в политика № 1 “Науката – основна двигателна сила за развитие на националната икономика и общество, базирани на знания” и в частност в програма 1.4. „Човешки и научен потенциал за икономика и общество, базирани на знания“.

1.3. Извършени дейности във връзка с т. 1.2.

Научноизследователският процес в Института за исторически изследвания е организиран на проектния принцип и затова усилията на учените от звеното като цяло са насочени към успешното изпълнение на проектите и към реализирането на получения от тях научен продукт.

В Института се работи по два проекта, одобрени от Фонд „Научни изследвания“. „Климат и история: дендрохронологична, климатична и историческа реконструкция на българското минало 1500 – 2000 г.“ с научен ръководител доц. д-р Мартин Иванов и „Историческа демография на българските общности в Македония и Украйна (края на ХІХ до средата на ХХв.). Статистически анализ“, чийто ръководител е гл. ас. д-р Станислава Стойчева. Поради проблемите, които има Фондът финансирането по проектите беше спряно а оттам и тяхното изпълнение през отчетната година. Но постигнатите до този момент резултати дават пълното основание да се предполага, че веднага след като бъде възстановено финансирането проектите ще приключат със значими научни постижения.

Доц. д-р Лизбет Любенова работи по два проекта, одобрени от ФНИ, в които Института не е водеща организация: „Модерният град и съхраняване на националната

идентичност” с научен ръководител арх. С. Вранчева и „Политики за управление на културно-историческото наследство – комуникация и социализация чрез образование” с ръководител проф. д.ик.н. Стоян Денчев.

Със задоволство трябва да се отбележи, че през 2013 г. успешно се развива и проект на Института по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд към Европейския съюз. Проектът е на тема „България – извори и документи“. Научен ръководител е проф. Илия Тодев, а координатори са доц. д-р Александър Гребенаров и д-р Володя Милачков. В проекта са включени голям брой млади учени и докторанти. През 2013 г. според плана на проекта се проведе обучителен семинар в Благоевград (3-5 октомври), международна конференция в София и Рилския манастир (11 и 12 ноември), представена бе фотодокументална изложба, засне се част от документален филм. През 2013 г. трима участници по проекта: гл. ас. д-р Георги Георгиев, гл. ас. д-р Владимир Златарски и гл. ас. д-р Ирина Григорова посетиха съответно Англия, Германия и Франция. Те получиха достъп до архивни фондове, литература и документи, които са важни за научното им развитие, запознаха се с водещи учени в тяхната изследователска област, както и с млади колеги, техни връстници и бъдещи съекипници в научното поприще.

По този проект млади учени от Института работят и по темата: „Възрожденска Тракия. Документи“ под научното ръководство на проф. дин Илия Тодев. В резултат на дейността им през 2013 г. е подготвен документален сборник на тема : „Тракийските българи във възрожденския печат“, който се очаква да излезе още през пролетта на 2014 г.

Учени от секция История на българския национален въпрос разработиха проект, поръчан и финансиран от Министерския съвет, посветен на 110 от Илиденско-Преображенското въстание с ръководител акад. Георги Марков.

През 2013 г. в Института се работи и по 7 проекта по линия на ЕБР, които ще бъдат по-подробно представени в частта на доклада, посветена на международното сътрудничество.

Освен това изследователите от звеното през 2013 г. разработваха общо 21 индивидуални и колективни проекти, финансирани от бюджета. Всичките проекти са одобрени и контролирани от Научния съвет на Института и разглеждат значими

теми от българската и световната история. През отчетния период успешно приключиха 11 проекти, част от които завършиха с подготвянето на монографични изследвания или тематични сборници, а общо за завършилите и текущите проекти излязоха студии и статии, публикувани в авторитетни научни списания.

Спрямо миналата година броят на проектите по бюджетната субсидия е намалял, като това е вследствие на увеличаване на колективните проекти. Като цяло тази тенденция може да се разглежда като положителна, тъй като подобни проекти позволяват да се изследват по-крупни и мащабни теми, изискващи познания в най-разнообразни области, които могат да бъдат предоставени само един по-голям кръг от специалисти. Положителен е и фактът, че много колеги участват в повече от един колективен проект, което също е показателно за разширяване на техните научни интереси и сфери на изследователска дейност.

В тази връзка може да се даде като пример проектът, който стартира в края на 2013 г. по предложение на колегите от секция „История на света и международните отношения в Ново и Най-ново време, посветен на 100 годишнината от избухването на Първата световна война и участието на България в нея, озаглавен „Голямата война (1914-1918) и българите: политика, идеология, общество“. В проекта се включиха учени от три изследователски секции на Института, като той остава отворен и за колеги от други секции. Предвижда се към проекта да бъдат поканени и учени от други Институты на академията, както и от висши учебни заведения. Намерението е при цялостното проучване на темата за Първата световна война да се приложи и интердисциплинарен подход.

През 2013 г. Институтът за исторически изследвания разви и активна публикаторска дейност. Броят на публикациите на учените от звеното, излезли от печат в издания от световната система за реферирание, индексирание и оценяване са 43 и предадените през годината за печат са 40. От тях публикации в списания с импакт фактор или импакт ранг са 7 излезли и 16 под печат.

Значим е броят на публикациите на изследователите от Института в различни тематични сборници, материали от конференции и други издания, невключени в световната система за реферирание, индексирание и оценяване. В тази група излезлите от печат през годината са 113, а предадени за печат – 118.

От огромно значение за работата, както на Института, така и на отделния изследовател, е издаването на монографичен труд или сборник. През 2013 г. учените от звеното са издали или участвали в публикуването общо на 16 книги – монографични изследвания, сборници и исторически извори. Представени в хронологичен ред те са следните:

През 2013 г. Институтът за исторически изследвания се включи активно в организирането и провеждането на различни международни и национални форуми. Част от тях бяха свързани с изпълнението на отделни международни проекти, в които Институтът е водеща организация, а други бяха проведени по повод годишнини на значими събития от българската история. Институтът за исторически изследвания стана съорганизатор на най-крупната научна проява през годината в България в областта на хуманитаристиката – провеждането на III международен конгрес по българистика, провел се от 23 до 26 май 2013 г. в София. Другите значими международни научни форуми, на които Институтът е организатор или съорганизатор са: 1. 135 години по-късно: България – Русия – Евразия. Международна конференция, проведена в София, от 27 февруари до 1 март 2013 г. 2. Националната научна конференция с международно участие „Национално-освободителните борби XV-XIX век: личност, народ, история”, Чипровци, 7 септември 2013 г. 3. Националната идея от Санстефано до Букурещ 1878-1913. Международна научна конференция - Благоевград. 3- 4 октомври 2013 г. 4. Международната научна конференция „110 години от Илинденско-Преображенското въстание”, София, Благоевград, Разлог, 2-6.10.2013 г. 5. Национална кръгла маса с международно участие на тема „Реформите в България, Източна Европа и перспективите за тяхното съвместно изследване в България и Китайската народна република”, 09.10.2013 г. 6. „Ватиканът - Полша - България. 150 години от началото на мисията на Конгрегацията на възкресенците в България“. Българо-полска научна конференция. София, 24 октомври 2013 г. 7. Международна научна конференция, посветена на 175-годишния юбилей на проф. Марин Дринов и Деня на народните будители. Проведена в София, 31 октомври – 1 ноември 2013 г. 8. Национална конференция с международно участие „100 години от Балканските войни. Извори и документи”, София – Рилски манастир, 10–12 ноември 2013 г.

Институтът за исторически изследвания стана организатор и на 5 национални конференции: 1. "Историкът като изследовател, гражданин и човек", посетена на 130 год.от рожд. и 70 год.от рожд. на П. Мутафчиев, София, 17-18 май 2013, 2. Национална

научна конференция „Индустрия, иновации и технологии: историческият опит на българите и приносът на габровци”, проведена в Регионален исторически музей – Габрово, 10-11 септември 2013 г. 3. Национална научна конференция „Легендата като исторически и генеалогичен извор. 2”, организирана от Българска генеалогична федерация „Родознание” и Институт за исторически изследвания при БАН. София, 24 октомври 2013 г. 4. Националното честване на 150 години от рождението на акад. Любомир Милетич”, проведено на 4 декември 2013 г. 5. Национална кръгла маса, посветена на 85 години от рождението на акад. Мито Исусов (1928 -1997). Политическата система, държавата и обществото в България през XX век. София. 11 декември 2013 г.

Въпреки значителните финансови трудности, пред които бяха изправени, изследователите от Института активно се включиха в работата на голям брой международни научни форуми. С доклади на различни международни конференции, симпозиуми, семинари, кръгли маси, проведени в чужбина взеха участие проф. Иван Билярски в Велеhrad (Чехия), Ла Рошел (Франция), Сасари (Италия), Солун (Гърция); проф. Валери Стоянов в Астана (Казахстан); доц. Елена Хаджиниколова в Краснодар (Русия) гл. ас. Димитър Христов в Рязан (Русия); доц. Румяна Конева в Москва (Русия), доц. Александър Гребенаров в Кавадарци и в Струга (Македония), доц. Благовест Нягулов в Букурещ (Румъния); гл. ас. Георги Георгиев Струга (Македония); доц. д-р Теодоричка Готовска-Хенце в Краснодар и в Калуга (Русия), гл. ас. Инна Манасиева в Москва (Русия); гл. ас. д-р Пенка Пейковска в Москва (Русия), ас. Николай Поппетров в Лондон (Великобритания), Париж и Страсбург (Франция) и Лайпциг (Германия).

Особено активно беше участието на изследователите от Института в международните научни прояви, проведени в България. В приложението към годишния отчет са описани темите на докладите и участниците в международните форуми. Тук само ще отбележим, че в някои конференции и кръгли маси броят на участниците от Института учени беше преобладаващ и съвсем основателно може да се заяви, че тяхното участие определи и общия облик на научната международна изява. Така например в III международен конгрес по българистика участваха с доклади 22 учени от Института, а 6 от тях бяха водещи на секции; в Международна научна конференция, посветена на 175-годишния юбилей на проф. Марин Дринов и Деня на народните будители, взеха участие 20 учени от звеното; 16 бяха участниците от Института в Международната конференция „135 години по-късно: България – Русия – Евразия“; 15

учени взеха участие с доклади на Националната конференция с международно участие „100 години от Балканските войни. Извори и документи“. А в Международните конференции „Националната идея от Сан Стефано до Букурещ 1878-1913 г. и „Ватиканът - Полша - България. 150 години от началото на мисията на Конгрегацията на Възкресенците в България” взеха участие съответно по 8 и 5 учени от Института. На Националната научна конференция с международно участие „Национално-освободителните борби XV-XIX век: личност, народ, история”, Чипровци, 7 септември 2013 г, взеха участие учени от 4 страни (България, Хърватия, Унгария и Сърбия), а Институтът участва с 4 свои представители.

Общата равностетка за 2013 г. в тази сфера на научната дейност е впечатляваща - 51 учени от Института за исторически изследвания са участвали на 40 международни научни форуми с общо 125 доклади, като в сравнение с по-миналата 2012 година увеличението при докладите е почти 30% (например експозетата, изнесени от учени от Института през 2012 на международни форуми са били 91). Тези резултати са много окуражаващи и дават основание да се направи изводът, че изследователите от това звено на БАН разработват значими теми, към които се проявява все по-голям международен интерес, и че постепенно те успяват да представят своите изследвания пред по-широка международна аудитория.

Макар изцяло ангажирани с научните си занимания изследователите от Института положиха усилия и за популяризирането на научните исторически знания сред българското общество. Много съществен е броят на учените от Института, които са публикували статии в периодичния печат, давали са интервюта пред печатни и електронни издания, участвали са в предавания на исторически теми в различни български телевизионни и радио-програми. Броят на тези публични изяви на учените от Института е не по-малко от 107 (не всички са дали информация по този въпрос). Не е възможно да се изброят всички включили се в този род популяризаторска дейност и затова ще се споменат имената на тези с най-многобройни участия: акад. Георги Марков, проф. Илия Тодев, проф. Илия Илиев, доц. Лизбет Любенова, доц. Александър Гребенаров, доц. Даниел Вачков, гл. ас. Христо Милков, гл. ас. Слави Славов, ас. Николай Поппетров и др. Тук е необходимо да се отбележи, че доц. д-р Александър Гребенаров е съавтор на изложбата: „Илинден – Преображение – Кръстовден - 1903“, съвместна инициатива на ИИСТИ и ДА , Архиви“ посветена на сто и десет годишнината от Илинденско-Преображенското въстание. Същият е автор и на още две изложби.

Колеги от института продължиха и през тази година да издават така нужните за българското общо и специализирано основно и средно образование, различни учебни помагала. Така например, гл. ас. д-р Христо Милков е съавтор на учебно помагало за 11 и 12 клас с тестови задачи по История и цивилизация, заедно с приложения – хронология и речник. Гл. ас. д-р Румян Сечков е издал Наръчник за планиране и изпълнение на мерки за интеграция на маргинализирани общности сред етническите малцинства. Ас. д-р Евгений Кандиларов е съавтор на Христоматия с извори за българската история и на помагало за Подготовка за външно оценяване по История и цивилизация за 7 клас по новия изпитен формат.

1.4. Полза/ефект за обществото от извършените дейности по т. 1.3.

Задълбочените и сравнително многобройни изследвания на учените от Института и през тази година продължават в много голяма степен да допринасят за цялостното развитие на историческата наука в България - наука, изключително необходима за успешното функциониране на всяко едно съвременно общество. Разбира се, освен общите научни ползи, дейностите, осъществени от Института имат и съвсем пряк обществен ефект.

На първо място, разработването на нови теми и проблеми от българската и световната история позволява да се повиши качеството на образованието по история както на студентите от хуманитарните специалности, така и на учениците от българското училище. Може да се предполага с голяма доза сигурност, че много от изследванията на учените от Института ще залегнат в лекционните курсове във ВУЗ и ще влязат в научната литература, използвана от студентите за тяхната подготовка.

Също така, може да се очаква, че новите тези, адаптирани към нуждите на гимназиалното и прогимназиалното образование, ще намерят отражение и в предстоящото написване на учебниците по История и цивилизация.

От огромно значение за обществото е и активното участие на учените от Института за публичното отбелязване на годишнини на важни събития от българската история, като например 100 години от Балканските войни, 110 години от Илинденско-Преображенското въстание, както и на годишнини от рождението на проф. Марин

Дринов, проф. Любомир Милетич, проф. Петър Мутафчиев, акад. Мито Исусов. Този род дейности пряко допринася за укрепването на националната идентичност на гражданите на Република България.

Със своите научни занимания върху културното наследство по българските земи много учени от Института съдействат за развитието на туристическата дейност и за оформянето на привлекателни за чуждестранните и българските граждани туристически дестинации.

Изхождайки от тезата, че поуците от историята съдействат за решаването и на актуалните проблеми, отговорно може да се заяви, че изследванията в областта на социалната и стопанската история, както и на международните отношения, пряко подпомагат държавните и обществените институции при изработването, провеждането и отстояването на определени политики и позиции по дадени държавни и обществени въпроси.

През 2013 г. учени от Института изготвиха редица становища по въпроси, отнасящи се до изработването на официални позиции на Министерския съвет, Министерство на външните работи, на Министерство на образованието и науката и др. Така например акад. Георги Марков участва в изработването на историческата част на становището относно политиката към Република Македония. От Института беше изготвено „Открито писмо“ до ПАСЕ по повод на българите мюсюлмани, което допринесе за ограничаване на мониторинга над България. Учени от звеното дадоха становища и мнения по искане на МОН относно действащите учебници по История и цивилизация в основния и средния курс на обучение, както и във връзка с изработването на Нови учебни програми по История и цивилизация за 5-12 клас.

В началото на 2013 г. стартира дейността на Семинара на Института за исторически изследвания „Актуални проблеми на историята и историографията“. Ежемесечно на него се изнасят лекции, посветени на важни теми от българската и световната историография. Лектори на Семинара бяха както български учени от Института и сродни научни звена (доц. Л. Любенова, доц. Т. Готовска – Хенце, Доц. П. Пейковска, доц. П. Данова, гл. ас. Христо Милков, гл. ас. Димитър Митев, гл. ас. Надя Филипова, гл. ас. Детелина Динева, ас. Николай Поппетров), така и гости от чужбина (проф. Роман Холец, доц. Дмитро Миколенко и к.и.н. Елена Валева). Семинарът

отговаря на интереса на обществото към историческите знания и има амбицията да се превърне във водещ център на разпространение и популяризиране на достиженията на историческата наука.

1.5. Взаимоотношения с институциите

И през тази отчетна година Институтът поддържа активни отношения със сродни научни институции – висши учебни заведения, изследователски институти в и извън системата на БАН, музеи, архиви, библиотеки и други.

За провеждането на някои значими годишнини от българската история Института и негови представители влязоха в контакти с висши държавни институции Външно министерство – изложбата „Мисията на България“ за спасяването на българските евреи, организирана в българското посолство в Пекин от гл. ас. д-р Мариана Малинова- Тиен.

1.6. ОБЩОНАЦИОНАЛНИ И ОПЕРАТИВНИ ДЕЙНОСТИ, ОБСЛУЖВАЩИ ДЪРЖАВАТА

1.6.1. Практически дейности, свързани с работата на национални правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. /относими към получаваната субсидия/

Естеството на професионалните занимания на учените от Института за исторически изследвания при БАН дава възможност за участие в дейности, свързани най-вече с национални културни институции и с някои правителствени и държавни органи. През годината бяха осъществени научни и културни прояви (конференции, изложби, чествания и др.) с Министерство на външните работи, Министерство на образованието и науката, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, с различни общини и музеи в страната. Участието на учени от Института допринесе, споменатите институции успешно да осъществят редица свои конкретни задачи и дейности.

Значителен е броят на учените от Института, които участват в различни правителствени и неправителствени комисии, съвети и други експертни органи, свързани с решаването на актуални образователни и научни проблеми, проблеми на социалната интеграция на отделни общности и други важни държавни задачи. Представители от това научно звено на БАН членуват в различни експертни комисии по Министерския съвет по въпросите на интегриране на ромското малцинство (гл. ас. д-р Румян Сечков), към Министерство на образованието и науката относно изработването и прилагането на учебните програми по История и цивилизация 5-12 клас (проф. дин Илия Илиев, доц. д-р Даниел Вачков), в националната комисия за провеждането на държавните зрелостни изпити (доц. Даниел Вачков), в експертни съвети към БНБ (акад. дин Георги Марков и доц. д-р Даниел Вачков), в Постоянната експертна комисия по Обществени и хуманитарни науки към Фонд „Научни изследвания“ (проф. дин Иван Билярски), в експертни групи към НАОА (доц. д-р Василка Танкова), в експертни звена към ДА „Архиви“ (проф. дин Илия Тодев, доц. д-р Василка Танкова, доц. д-р Илияна Марчева).

Заедно с многобройните участия на учени от Института в Управителни и Научни съвети на различни научни организации, смесени международни научни комисии, редколегии в страната и чужбина, в общонационални комитети за отбелязване на годишнини на важни събития от българската и световната история, общата равностметка по отношение на експертната дейност е твърде положителна – 36 представители от Института са участвали в работата на 37 експертни органи и са направили 74 рецензии, писмени становища, мнения и оценки по различни научни, образователни и други, касаещи държавата въпроси.

1.6.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания“), програми, националната индустрия и пр. – до три най-значими проекти

През 2013 г. изследователи от Института продължиха работа по проекта „България – извори и документи“, финансиран от Европейския социален фонд, Министерство на образованието и науката и Оперативна програма „Развитие на

човешките ресурси. Проектът е насочен към подпомагане развитието на научния потенциал на младите изследователи и докторанти в ИИИ, което съответства на целите на ОП „Развитие на човешките ресурси“ за повишаване пригодността за заетост на работната сила чрез качествени услуги в образованието и обучението, за изграждането на ефективно работещи образователни и обучителни институции и за установяване на устойчиви връзки между образованието, професионалното обучение и бизнеса.

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2013 Г.

2.1. Не повече от едно най-ярко и важно научно постижение

Общото събрание на Института за исторически изследвания определи като най-значимо и важно научно постижение на Института за 2013 г. книгата на **Владимир Златарски „Райхът и Царството. Германското присъствие в България 1933-1940.“** 420 стр. С., 2013, ISBN 78-619-160-255-1

На базата на богат материал от германски и български архиви в "Райхът и царството" е разказана многоликата история на българо-германските отношения в годините след идването на Хитлер на власт в Германия. Това е време на интензивни контакти, на дипломатически, стопански, военни и културни връзки между България и Третия Райх. Книгата е илюстрирана с 40 снимки, повечето непубликувани досега. Те са допълнение към пресъздадената богата галерия на образи – политици и офицери, банкери и финансисти, дипломати и шпиони, културни дейци и оперни звезди. Пред читателя оживява епоха на романтични представи и напрегната действителност. В нея разплитането на българския Гордиев възел, заплетен от нишката на копнежа към отхвърляне на Ньойския договор, от нишката на желанието за бързо и съвременно превъоръжаване на армията, от нишката на безизходността от все по-едностранно икономическо обвързване с Германия, от нишката на опита за запазване на връзките с либералните държави и най-сетне от нишката на стремежа за съхраняване на независимостта на решенията се оказва сложна задача за цар Борис и правителствата. Обективно наложилото се от обстоятелствата разширяване на всестранното германско присъствие в България постепенно се трансформира във влияние. И всичко това се случва в среда, в която не само национално-политическите и военно-икономическите стрелки, с леко потрепване, но като цяло неумолимо сочат към Германския райх.

Когато към тях се прибавят и разнообразните социокултурни процеси на свързване с Германия, постепенно се забърква всеобхватната амалгама на един държавнически безалтернативен съюз.

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ЗВЕНТО

3.1. В рамките на договори и спогодби на ниво Академия

През 2013 г. успешно приключи работата по международния проект: “Култура и политика в Югоизточна Европа, XIX-XX век”, разработван съвместно с Института за източноевропейски изследвания, Букурещ (Румъния). Ръководител на проекта от българска страна е доц. д-р Благовест Нягулов. По проекта са изготвени 17 научни публикации, от които 8 на българските участници.

През отчетната година продължи активната дейност по стариралите вече международни проекти, които са на различни етапи в разработването си, но като се има предвид извършената предварителна работа досега може да се очаква, че ще се осъществи успешна съвместна изследователска дейност. Проектите са следните:

„Споделено минало в Централна и Югоизточна Европа: нови исторически извори, нови методи на изследване”, съвместен проект с Института по история при Унаграската академия на науките, с ръководител от българска страна проф. Ил. Тодев. По проекта са издадени две книги и седем статии от българските участници в него – доц. Б. Нягулов и доц. П. Пейковска.

„България и Русия: диалог в историко-културното пространство на Югоизточна Европа. XVIII-XXI век.“ Проектът се разработва заедно с Института по славянознание към РАН. Ръководител от българска страна е акад. дин Георги Марков. По проекта бяха организирани две конференции – Международна на тема : „135 години по-късно” на 27 февруари – 1 март 2013 г. и виртуална – Москва-София на 5 ноември 2013. В ход е подготовка на сборник с материали от първата конференция.

„Русия между запада и изтока. Дипломация и политика. XVIII-XXI век.“. Съвместен проект с Института за руска история към РАН. Ръководител от българска страна е доц. д-р Тамара Стоилова.

„Чешката славистика и българите /нач. 19 в. до 1918/“ – съвместен проект с Славянския институт към Чешката академия на науките. Ръководител от българска страна доц. д-р Теодоричка Готовска-Хенце.

„Модернизационни процеси в Централна Европа и на Балканите XIX-XX в.“. Проектът се разработва съвместно с Историческия институт към Словашката академия на науките. От българска страна ръководител на проекта е доц. д-р Теодоричка Готовска-Хенце. По проекта са подготвени три публикации от българска страна.

Освен тези международни научни дейности изследователи от Института работят и по проекти с Националния център за научни изследвания във Франция (доц. д-р Стефка Първева) и с Хърватската академия за наука и изкуство (доц. д-р Йорданка Гешева), по които Институтът за исторически изследвания не е водеща организация. Доц. д-р Йорданка Гешева участва в изготвянето на международна изложба (България, Сърбия, Унгария, Хърватия).

Преобладаващо е сътрудничеството с изследователски центрове от страни от Източна и Централна Европа. Това се дължи, както на отдавна изградените интензивните контакти със сродни академични звена, така и на факта, че тези части на континента имат доста общи проблеми в миналото си, а също и сродни перспективи в настоящето, което позволява да се обособят съвместни изследователски теми от общ и за двете страни интерес. Като цяло обаче трябва да се отбележи, че в развитието на международните проекти Институтът трябва да положи повече усилия, тъй като се забелязва известно изоставане в тази сфера спрямо някои други хуманитарни институти на Академията.

3.2. В рамките на договори и спогодби на институтско ниво

През 2013 г. ръководството на Института и отделни негови членове положиха усилия за разширяване на научното сътрудничество със сродни научни институции. Директорът проф. Илия Тодев се среща с посланика на Република Полша, на която се договори организирането на българо-полски прояви и в тази връзка през октомври Институтът организира международна конференция на тема: „Ватиканът-Полша-България. 150 години от началото на мисията на Конгрегацията на Възкресенците в България“. Осъществи се и среща с представители на китайски научни центрове и се постигнаха договорености за бъдещи съвместни научни проекти.

През годината бяха предприети стъпки за установяване на сътрудничество с Китайската академия за обществени науки. Освен проведената Кръгла маса бе изработен и съгласуван международен проект с Института за световна история към Китайската академия за науки, който чака одобрението на ръководствата на двете академии. Темата му е: Българският преход като част от Източноевропейския преход в края на XX век и началото на XXI век: българската и китайската гледна точка. Проблеми на изворите и интерпретациите. От китайска страна в него се включиха 14 учени. Това е пробив в нашите научни контакти. Постигна се с много усилия от наша страна в резултат на които убедихме с организирана Кръгла маса и цялостната научна програма на китайската делегация, че Институтът разполага с кадри и че той е обединителен център на учени от други институции като СУ и Военна академия и НБУ. От страна на Института активно съдействаха за проекта проф. Тодев, Детелина Динева, Тамара Стоилова, Инна Манасиева и Евгений Кандиларов. Моторът на това начинание бе Илияна Марчева.

Във връзка с осъществяването на проекта „Студентски практики“, финансиран от ОП „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд, Институтът за исторически изследвания сключи договори за организиране на студентски изследователски стажове с 6 ВУ от страната: СУ „Св. Климент Охридски“, УНСС, Нов български университет, УНИБИТ, ЮЗУ „Неофит Рилски“ и Международно висше бизнес училище.

Като цяло обаче, осъществяването на международно сътрудничество на институтско ниво се сблъсква с един фундаментален проблем, свързан с острия недостиг на финансови средства, който изпитва Институтът за исторически изследвания. Разработването на съвместни теми, които изискват осъществяването на командировки, дори и краткосрочни, организирането на международни конференции и издаването на сборници с материалите от тях се нуждаят от значителна финансова подкрепа, която Институтът трудно може да си осигури. Понякога, за да участват в международни конференции, учените са принудени, въпреки ограничените си финансови възможности, да поемат сами част от разходите.

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНТОТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ

Учебно-образователната дейност на Института за исторически изследвания се реализира в две основни направления: преподавателска работа във ВУЗ и подготовка на докторанти и специализанти.

През отчетната 2013 година учени от звеното са преподавали в различни университети в страната и чужбина. Най-значителна е преподавателската им дейност в СУ „Св. Климент Охридски“ (проф. дин Валери Стоянов, доц. д-р Мартин Иванов, доц. д-р Румяна Конева, доц. д-р Илияна Марчева, доц. д-р Пенка Пейковска, ас. д-р Доротея Михова), Университета за национално и световно стопанство (проф. дин Димитър Луджев), Университета по библиотекознание и информационни технологии (доц. д-р Лизбет Любенова), Варненски свободен университет (проф. дин Иван Билярски); Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (доц. д-р Васка Танкова) Центъра за обучение-БАН (доц. д-р Йорданка Гешева, доц. д-р Благовест Нягулов). Доц. д-р Александър Гребенаров е изнесъл лекции на кандидат-студенти в Скопие по проект на Министерство на външните работи на Република България в рамките на 150 часа. Съществен брой часове под формата на лекции и упражнения бяха изнесени от гл. ас. д-р Мариана Малинова в Пекиния университет за чужди езици. Доц. д-р Йорданка Гешева изнесе лекция в гр. Осиек, по покана на хърватската страна.

Отделни лекции са изнесени в България от доц. д-р Росица Стоянова, доц. д-р Даниел Вачков, гл. ас. д-р Любомила Соленкова, гл. ас. д-р Елена Костова доц. д-р Стефка Първева, гл. ас. Слави Славов, ас. д-р Димитър Христов.

Водени са лекции и спецкурсове във ВУ на общо 31 теми: Съвременен ислям на Балканите; Европа в международните отношения; Идеология и технология на прехода към демокрация и пазарна икономика; Европейски проекти в българската култура 19 и 20 век. Европа на две скорости; История на българската държава и право; Южнославянски литератури и култури; Малцинства и етническа политика в Югоизточна Европа; Балканите от Паневропа до ЕС; Историография; Етнология; България в историята и културата на модерния свят; Държавни институции в България; Политика, икономика, общество в България след Втората световна война; История и култура на Унгария през XIX и XX век и други.

В преподавателската сфера общата равностметка е: 14 учени от Института са изнесли в 9 университета в страната и чужбина 1265 часа лекции и упражнения. Участвали са в подготовката на 4 дипломанти и 5 докторанти извън системата на БАН.

Към 31 декември 2013 г. на подготовка в Института се числят 11 докторанта, от които 9 редовни и 2 на самостоятелна подготовка. През годината успешно защитиха дисертационен труд 3 докторанти: Стефан Димитров на тема: „Население и селища в Сакар планина и прилежащия ѝ район през XV – XVI в.” с научен ръководител доц. д-р Стефка Първева, Кръстьо Йорданов на тема: „Войнушката институция в българските земи през XV – XVI в.” с научен ръководител доц. д-р Олга Тодорова, Алека Стрезова на тема „Българските дипломати 1878-1912 г. с научен ръководител доц. д-р Васка Танкова. Други трима докторанти са финализирали работата по своите дисертационни трудове и им предстои скорошна защита.

През 2013 към Института бяха зачислени трима нови докторанти – двама редовна докторантура и един на самостоятелна подготовка.

Макар и с малко закъснение, през есента на 2013 г.. Институтът се включи в проекта „Студентски практики“, финансиран от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд. В края на 2013 г. 18 студенти осъществяват своя стаж към Института за исторически изследвания. В момента проектът набира сила и от началото на 2014 г. броят на желаещите да проведат практиката си при нас вече е 64.

В заключение може да се каже, че не малък брой изследователи от Института успешно съчетават научната с преподавателската дейност.

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ

Тази точка не се отнася до изследователската дейност на Института, чийто хуманитарен профил не предполага използване на иновационни методи и технологии в работата на звеното.

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНТО

Финансовият отчет е представен в отделно приложение

7. Кратък анализ на финансовото състояние на звеното за 2013 г.

8. Състояние и проблеми на звеното в издателската и информационната дейност, препоръки

През 2013 г. бяха отпечатани поредните 3 двойни книжки от списание "Исторически преглед". Бе запазено традиционно поддържаното жанрово разнообразие и високото научно ниво на публикуваните материали. Постигнат бе баланс между обнародването на изследвания на утвърдени учени-историци и популяризирането на проучвания на млади автори. Заслужава да се отбележи повишеният интерес към списанието като форум за изява от страна на чуждестранни изследователи, чиито статии намериха място на страниците на "Исторически преглед".

Изданията бяха осъществени с подкрепата на Фонд "Научни изследвания" към МОМН, благодарение на което през 2013 г. до голяма степен бяха ограничени постоянните финансови затруднения около издаването на научна периодика. За съжаление това благоприятно обстоятелство няма да е в сила през 2014 г., поради което се надяваме на съдействие от страна на ЦУ-БАН, за да могат историческите изследвания да бъдат популяризирани и да изпълнят предназначението си. От наша страна предстои да довършим он-лайн представянето на материалите от "Исторически преглед" за последните 10 години. Електронната версия на досега обработените публикации, разпространявана чрез договор с СЕЕОЛ, показва, че освен постоянния абонамент за хартиен носител, има интерес към закупуване на списанието или отделни материали чрез електронни заявки. Естествено не отпада ангажимента ни към кандидатстване за участие в подходящи проекти, но в областта на хуманитарните науки те са твърде малко.

През 2013 г. сп. *Bulgarian Historical Review* запази досегашната си периодичност от две двойни книжки годишно. Продължиха усилията за ускорена подготовка на книжките за печат като редакцията счита, че изоставането в годишнините ще се преодолее окончателно през настоящата 2014 г. без сливане или пропускане на поредна година в номерацията му..

Интересът към списанието е сериозен както от страна на авторите от България и чужбина, така и от читателите му онлайн чрез сайта на Central and East European Online

Library (CEEOL). Значение за това има и фактът, че Bulgarian Historical Review излиза на четири чужди езика и е включено в престижни база-данни и международни индекси като European Reference Index for Humanities (ERIH), Arts and Humanities Citation Index – Thomson Reuters и др. Разпространява се в електронен вид и чрез EBSCO. За това е наложително през 2014 г. да завърши качването на всичките му броеве (от създаването му до днес) в Интернет, поне чрез CEEOL, която дава такава възможност. Това ще допринесе за развитието на научния обмен на информация, но и ще подпомогне нарастването на популярността на списанието и финансовите му приходи..

През 2013 г. приключи конкурсът за подпомагане на българска научна периодика, проведен от Фонд „Научни изследвания“, по който през 2011 г. ВНР спечели субсидия от 9374 лв. Редакцията успя да издаде предвидените в проекта книжки и да отчете в срок резултатите пред Фонда с надежда за обявяване на нова конкурсна сесия.

Фондът на библиотеката на Института за исторически изследвания при БАН се състои от книги и периодични издания (списания и поредици) получени от Централна библиотека, от книги и периодични издания (списания и поредици), получени като дарения на библиотеката, които се намират в обособена библиотека “ДАР” както и от книги закупени с пари от института които са в обособена библиотека “ДАР-И”.

През изтеклата 2013 година фондът на библиотеката, получен от Централна библиотека се увеличи с 376 тома, които включват книги и периодични издания (списания и поредици). Като се прибави този прираст към фонда на библиотеката 2012 г., който е 60112 тома се получава общия брой на фонда за 2013 г. получен от Централна библиотека – 60488 тома. От общия брой на фонда на библиотеката получен от Централна библиотека до края на 2013 г. 40790 тома са книги, 19379 тома са периодични издания и 319 са специализиран вид документи. Прирастът на периодичните издания (списания и поредици), получени от Централна библиотека за 2013 г. е 268 тома. Общата стойност на книгите и периодичните издания (списания и поредици) получени от Централна библиотека в библиотеката на института за 2013 г., които са 376 тома, е 14450,69 лв., от които броят на книгите е 108 тома на стойност – 2088,13 лв., и броят на периодичните издания 268 тома на стойност – 12362,56 лв. От общият брой на прираста книги и периодични издания (списания и поредици) получени

от Централна библиотека за 2013 г. разделени по начин на постъпление: 64 тома са покупка, 277 тома са книгообмен, 35 са дар. Тази година няма томове, които са депозит. От прираста на периодичните издания получени от Централна библиотека за 2013 г. в заглавия 113 тома са заглавията общо на списания и поредици на обща стойност 12362,56 лв.. От тях 60 тома са заглавия на списания на стойност – 9325,79 лв., от които разделени по начин на постъпление – 7 заглавия са абонамент/покупка на стойност 187 лв.; 53 заглавия са книгообмен на стойност 9138,79 лв.. Заглавия на списания и поредици, които са дар за 2013 г. няма. От общия брой на заглавията на поредиците от прираста за 2013 г. получени от Централна библиотека периодични издания в заглавия 53 заглавия са поредиците на стойност 3036,77 лв., като разделени по начин на постъпление 6 заглавия са абонамент/покупка на стойност 163 лв., 41 заглавия са книгообмен на стойност 2742,61 лв. и 6 заглавия дар на стойност 131,16 лв.

9. Информация за Научния съвет на звеното

Научният съвет е избран от Общото събрание на учените от Института за исторически изследвания на 29 май 2012 г. и допълнен на 28 януари 2014 г.

Списък на членовете на Научния съвет на Института за исторически изследвания при БАН

1. Проф. дин Илия Илиев – председател
2. Акад. дин Георги Марков
3. Чл. кор. дин Румяна Радкова - пенсионер
4. Проф. дин Илия Тодев
5. Проф. дин Валери Стоянов
6. Проф. дин Димитър Луджев
7. Проф. дин Иван Билярски
8. Проф. дин Витка Тошкова - пенсионер
9. Доц. д-р Олга Тодорова
10. Доц. д-р Стефка Първева

11. Доц. д-р Пламен Божинов
12. Доц. д-р Василка Танкова
13. Доц. д-р Йорданка Гешева
14. Доц. д-р Даниел Вачков
15. Доц. д-р Илияна Марчева
16. Доц. д-р Тамара Стоилова
17. Доц. д-р Румяна Чукова
18. Доц. д-р Манчо Веков
19. Доц. д-р Благовест Нягулов

10. Копие от правилника за работа на звеното

Прилага се отделно към доклада.

11. Списък на използваните в отчета и приложенията към него съкращения.

- АИ – Академично издателство
- БИД – Българско историческо дружество
- БНТ – Българска национална телевизия
- ДА – Държавна агенция
- ИИИ – Институт за исторически изследвания
- ИК – Издателска къща
- ИП – Исторически преглед
- МОН – Министерство на образованието и науката
- НАОА – Национална агенция по оценяване и акредитация
- ОП – Оперативна програма
- ОС – Общо събрание
- ПИНИ – Помощни исторически науки и информатика

РАН – Руска академия на науките

ФНИ – Фонд „Научни изследвания“

BHR – Bulgarian Historical Review